

საქართველოს ინდუსტრიული პოლიტიკა და ექსტრაქტივისტული მიდგომები

თორნიკე ჩივაძე

პუბლიცისტიკაში, აკადემიურ წერილებსა თუ ყოველდღიურ ცხოვრებაში, მდიდარი და ძლევამოსილი ქვეყნების აღსანიშნად ხშირად ვიყენებთ სიტყვას, „ინდუსტრიალიზებული“. ეს მართებულიცაა, რადგან თუ ძველ კოლონიალისტ ქვეყნებს გადავხედავთ, ვნახავთ, რომ მათი გლობალური დომინაციის გაფართოება ინდუსტრიალიზაციის პროცესს ემთხვეოდა. 1750 წლისთვის, ე.წ. „მესამე სამყაროს“ ქვეყნები აწარმოებდნენ მსოფლიო მრეწველობის 70-76%-ს, ხოლო 1913 წლისთვის მათი წილი მსოფლიო მრეწველობაში 7-8%-მდე დაეცა. ამის პარალელურად, სწრაფი ტემპებით იზრდებოდა კოლონიალისტი ქვეყნების წარმოება, რომლებიც სხვა დანარჩენთან ერთად, დაცული იყო არასამართლიანი სავაჭრო ხელშეკრულებებით (Bairoch 1993, p. 91). ეკონომიკური თვალსაზრისით, დღეს მდიდარი ქვეყნები ის ქვეყნები არიან (განსხვავებით რამდენიმე ნავთობით მდიდარი ქვეყნისა), რომლებმაც საკუთარი ეკონომიკა ინდუსტრიალიზაციაზე დააფუძნეს, ხოლო ქვეყნები, რომლებიც ჩამოაცილეს ინდუსტრიულ განვითარებას, დღემდე სიღარიბეში ცხოვრობენ.¹ ამასთან, გლობალური უთანასწორობა ქვეყნებს შორის უკვე იმდენად დიდია, რომ ღარიბი ქვეყნებისთვის, არსებულ გლობალურ წესრიგში, დანევა (Catch up) თითქმის შეუძლებელია. დანი როდრიკი საკუთარ წიგნში, „გლობალიზაციის პარადოქსი“, აგნუს მედისონზე დაყრდნობით, წერს: „ინდუსტრიული რევოლუციის დასაწყისში, ყველაზე მდიდარი ქვეყანა ყველაზე ღარიბ ქვეყანაზე ორჯერ მდიდარი იყო. დღეს,

1 ავტ. შენიშვნა: ხშირად, არასწორადაა მარქსის შეხედულებები გაგებული კოლონიალიზმზე, რომლის მიხედვითაც, მას კოლონიალიზმი „პროგრესულ“ მოვლენად მიაჩნდა. მარქსს უბრალოდ ტექნიკური თვალსაზრისით მიაჩნდა, რომ, მაგალითად, ინდოეთში რკინიგზის გაყვანა ტექნიკური აუცილებლობის გამო, გამოიწვევდა სხვა დარგების ინდუსტრიალიზაციას, რაც ხშირად ავტორების მიერ ინტერპრეტირებულია, როგორც მარქსის კოლონიალიზმის მხარდაჭერად. ამის შესახებ იხილეთ ლუსია პრადელას ნაშრომები Pradella L (2014), Pradella L (2016).

იმავე შეფარდებით, ყველაზე მდიდარი ქვეყანა ყველაზე ღარიბ ქვეყანაზე 80-ჯერ უფრო მდიდარია“ (Rodrik 2011). ასევე აღსანიშნავია, რომ ქვეყანათა იმ მცირე რაოდენობამ, რომლებმაც 70-იანი წლების შემდეგ წარმატებული ინდუსტრიალიზაცია გაიარეს და მდიდარი ქვეყნების რიგებს შეუერთდნენ, როგორც წესი, ნეოლიბერალური ეკონომიკური თეორიის საპირისპირო პოლიტიკები გაატარეს.

სტატიაში, საქართველოსთან დაკავშირებული სტატისტიკური მონაცემების ანალიზზე დაყრდნობით, ვეცდები ვაჩვენო, რომ მიუხედავად მსოფლიო ღირებულებით ჯაჭვში ქართული ექსტრაქტივისტული სექტორის ინტეგრაციისა, ქართული ეკონომიკა, მთლიანობაში არ წარმოადგენს ექსტრაქტივისტულ ეკონომიკას. ამის ნაცვლად, გლობალურ კაპიტალიზმში მისი ექსტრაქტივისტული ინტეგრაციაც პერიფერიული ქვეყნების გამოცდილებაა, სხვადასხვა ისტორიული და გეოგრაფიული განსხვავებების სპეციფიკით.

რას გვეუბნება დამოკიდებულების თეორია ექსტრაქტივიზმთან დაკავშირებით?

სტრუქტურული დამოკიდებულება, რომელიც შემდგომში „დამოკიდებულების“ თეორიად დამკვიდრდა, პირველად, ფორმალურად „გაერო“-ს ლათინური ამერიკის კომისიის ხელმძღვანელმა რაულ პრებიშმა და მომავალში გაეროს ინდუსტრიული განვითარების ორგანიზაციის დირექტორმა ჰან ზიგერმა პარალელურად ჩამოაყალიბეს. ეს თეორია საქონლის საერთაშორისო ცირკულაციის სქემას ეფუძნება, რომელშიც ღარიბი ქვეყნები სპეციალიზდებიან პირველადი საქონლის ექსპორტში, ხოლო მდიდარი ქვეყნები მათ გადაამუშავებენ, რის შემდეგაც მას საბოლოო პროდუქტის სახით უშვებენ ბაზარზე და დროთა განმავლობაში, მოთხოვნის განსხვავებული ელასტიკურობის გამო, ღარიბ და ნედლი მასალის ექსპორტზე სპეციალიზმებულ ქვეყნებს, საბოლოო გადაამუშავებული პროდუქტების შეძენა უფრო და უფრო ძვირი უჭდებათ. ეს იმით არის გამოწვეული, რომ გრძელვადიან პერსპექტივაში ნედლი და პირველადი დამუშავების საქონლის ფასები, სამრეწველო პროდუქტთან შედარებით, ეცემა. რადგანაც გლობალურ ღირებულებათა ჯაჭვში ნედლი მასალის მწარმოებელი ქვეყნები ყველაზე დაბალ საფეხუ-

რებს იკავებენ, მათ გადაშეშავებული პროდუქტის შესაძენად ეწერებათ შემოსავლები, რაც სულ უფრო აძლიერებს ამ ქვეყნების ტენდენციას, ჩაეჭიდონ მიმდინარე შედარებით უპირატესობას.²

რომ განვაზოგადოთ, დამოკიდებულების თეორია განვითარებას და ჩამორჩენას სტრუქტურულ დამოკიდებულებაში განიხილავს და ყურადღებას შრომის საერთაშორისო დანაწილების იერარქიაზე ამახვილებს, ამიტომაც ის დამოკიდებულ ქვეყნებს კაპიტალისტური ეკონომიკის შემადგენელ ნაწილად მიიჩნევს. რამდენადაც დამოკიდებულების თეორია ცენტრის და პერიფერიის ურთიერთობას ერთ სისტემაში აქცევს, „განუვითარებლობა“ გამოწვეულია არა კულტურული მახასიათებლებით, არამედ კაპიტალისტურ სისტემაში მისთვის განკუთვნილი როლით და იძულებითი ინტეგრაციით, რომელშიც ამ ქვეყნებს ნედლი მასალის და იაფი მუშახელის მიწოდების „შედარებითი უპირატესობა“ ხვდათ წილად, რითიც ჩამოცილებულნი არიან კონკურენციას ცენტრის ქვეყნებთან. ამასთან დაკავშირებით გერმანელი სოციოლოგი და ეკონომიკის ისტორიკოსი, ანდრე ფრანკი აღნიშნავს, რომ დამოკიდებული ქვეყნები ღარიბები არიან არა რესურსების დეფიციტის ან აუთვისებლობის გამო, არამედ, პირიქით, ამ რესურსების სპეციფიკური, ცენტრის ქვეყნების ინტერესებით განსაზღვრული, ათვისების გამო:

„ლათინური ამერიკის კოლონიური და კლასობრივი სტრუქტურა ექსპორტზე ორიენტირებული, ულტრაექსპლუატაციური ეკონომიკის პროდუქტია, რომელიც დამოკიდებულია მეტროპოლიტებზე, რაც ზღუდავს შიდა ბაზარს და აყალიბებს ლუმპენ ბურჟუაზიის (ნედლი მასალის მწარმოებლები და ექსპორტიორები) ინტერესებს. ეს ინტერესები, თავის მხრივ, აყალიბებს განუვითარებლობის ან ლუმპენგანვითარების პოლიტიკას მთლიანი ეკონომიკისთვის. განუვითარებლობის ინსტიტუტები საინვესტიციო კაპიტალის დიდ წილს მიმართავენ სამთომომპოვებლურ მრეწველობაში, სოფლის მეურნეობაში, ტრანსპორტსა და კომერციულ საექსპორტო დანე-

2 ავტ. შენიშვნა: პრებიშის და ზიგერის თეორია, რომელიც უფრო ტექნიკურ ხასიათს ატარებს, გააღრმავებს და პოლიტიკენომიურად გადაამუშავებს გიუნდერ ფრანკმა, პოლ ბარანმა, ფერნანდო კარდოსომ, თეოტონიო დო სანტოსმა, იმანუელ ვალერსტაინმა და სხვებმა.

სებულებებში, რომლებიც დაკავშირებულია მეტროპოლიებთან; დარჩენილი კაპიტალის თითქმის მთლიანი ნაწილი კი დათმობილია მეტროპოლიებიდან ფუფუნების საგნების იმპორტზე, დარჩენილი მცირე ნაწილი ხმარდება მწარმოებლებს და შიდა ბაზართან დაკავშირებულ მოხმარებას. კომერციის და უცხოური კაპიტალის გავლენის გამო, სამთომომპოვებლური, სოფლის მეურნეობის და კომერციული ბურჟუაზიის ეკონომიკური და პოლიტიკური ინტერესები არასდროს მიემართებოდა შიდა ეკონომიკურ განვითარებას. ლათიფუნდიის სამთო მრეწველობის და აგროკულტურის წარმოებითი ურთიერთობები, კლასობრივი სტრუქტურა და მათი ინტერესები საზღვარგარეთის და ლათინური ამერიკის მტაცებლური მეტროპოლიების სურვილების საპასუხოდ არის აღმოცენებული“ (Frank 1972).

დამოკიდებულების თეორიის მიხედვით, არსებობს მოსაზრება, რომ გლობალიზაციის გაღრმავების ფონზე, უცხოურმა კაპიტალმა შეიძლება ხელი შეუწყოს ინდუსტრიალიზაციის პროცესს „ნახევრად პერიფერიულ“ ქვეყნებში. თუმცა, დეკოლონიზაციის და მეორე მსოფლიო ომის შემდგომმა ეკონომიკურმა ბუმებმა და გლობალიზაციის ზრდამ, ტექნოლოგიური შესაძლებლობების უკვე ჩამოყალიბებული მყარი და არათანაბარი განაწილების ფონზე, ვერ შეძლო ნახევრად პერიფერიების ეკონომიკაში თვისობრივი გარდატეხის შეტანა. შიდა ეკონომიკური განვითარების აჩქარების მიუხედავად, ცენტრის ქვეყნებზე ეკონომიკური დამოკიდებულება არ შემცირებულა, რამდენადაც წარმოების საშუალებები, წარმოება, ტექნოლოგიები და ინოვაციური სისტემები ლოკალიზებული დარჩა ცენტრის ქვეყნებში, რასაც ზურგს უმაგრებდა საერთაშორისო საპატენტო კანონმდებლობა და მონოპოლია (Cardoso 1982). შესაბამისად, ისტორიულად კოლონიალისტური მოდელი, რომელიც „ბუნების“ და მონური შრომის ექსპორტს ეფუძნებოდა, თანამედროვე პირობებში კვლავ ინარჩუნებს სამყაროს დაყოფას პირველადი ბუნებრივი რესურსების ჯამურ ექსპორტიორებად და იმპორტიორებად. სწორედ ამის გამო, მნიშვნელოვანია დავიწყოთ ექსტრაქტივისტული თეორიის შესწავლა არა მხოლოდ ადგილობრივ კონტექსტში, არამედ განვიხილოთ იგი დამოკიდებულების და მსოფლიო სისტემების თეორიული კორპუსის ნაწილადაც.

ექსტრაქტივიზმის მოკლე მიმოხილვა და საქართველოს მაგალითი

ალბერტო აკოსტას დეფინიციის თანახმად, „ექსტრაქტივიზმი გულისხმობს დიდი რაოდენობით ბუნებრივი რესურსების ამოღებას გადამუშავების გარეშე (ან მხოლოდ შეზღუდულ დონეზე გადამუშავებას)“ (აკოსტა 2020). მნიშვნელოვანია, ექსტრაქტივიზმი არ გაიგივდეს მრეწველობით საქმიანობასთან, რაც, შესაძლოა, გულისხმობდეს ნებისმიერი სახის ნედლი მასალის მოპოვება/წარმოებას, სადაც მცირედი გადამუშავებითი საქმიანობა მაინც მოიაზრება. ექსტრაქტივიზმის მეორე მნიშვნელოვანი მახასიათებელი ის არის, რომ ამ გზით მოპოვებული პირველადი პროდუქტი მყისიერად იგზავნება ექსპორტზე სხვა ქვეყნებში. მესამე მახასიათებელია ის, რომ მათი დამოკიდებულება ასეთი ტიპის ინდუსტრიებზე მაღალია. კერძოდ, ყველა ქვეყანა ეწევა გარკვეულ ექსტრაქტივისტულ საქმიანობას – როდესაც ისინი ბუნებიდან მოიპოვებენ რესურსებს, იქნება ეს ხეტყე თუ თევზი, თუმცა მათი ეკონომიკური წარმოების ძალიან მცირე წილი მოდის ამ საქმიანობაზე, მაშინ როდესაც ექსტრაქტივისტული ქვეყნების შემთხვევაში, სწორედ ეს ინდუსტრია წარმოადგენს ეკონომიკის მთავარ საზრდოს.

დღეს თანამედროვე ეკონომისტები ღიად მიუთითებენ, რომ ბუნებრივი რესურსების მოპოვების ნახალისებამ ეროვნულ დონეზე, შესაძლოა, ქვეყნებს მაღალი სიღარიბის დონე და უთანასწორობა მოუტანოს. აქვე აღსანიშნავია, რომ ლათინური ამერიკისგან განსხვავებით, დღევანდელი რესურსებით მდიდარი ინდუსტრიული ქვეყნები (ნორვეგია, ავსტრალია, კანადა) ჰეგემონი ქვეყნების პარალელურად იზრდებოდნენ და ექსტრაქტივისტული ინდუსტრიების ბუმაზე უკვე წარმოადგენდნენ დივერსიფიცირებულ, კეთილდღეობის მაღალი მაჩვენებლის მქონე ეკონომიკებს, შესაბამისად, მათი დამოკიდებულება რესურსის ბუზზე ძლიერი არ ყოფილა. ამ საკითხებს სიღრმისეულად განიხილავს „ლათინური ამერიკის კვლევის“ დირექტორი ჯონ მინსი 2013 წელს გამართულ კონფერენციაზე, საკუთარ მოხსენებაში, „ექსტრაქტივიზმი და ეკონომიკური განვითარება“ (Minns 2015). ამ გამონაკლისი ქვეყნებისგან განსხვავებით, ლათინურ ამერიკაში რესურსებზე დამოკიდებულება სრულიად სხვა ისტორიულ და პოლტეკონომიურ წინაპირობებში გაღრმავდა. ეს დამოკიდებულება იმ-

დენად ძლიერია, რომ სიღარიბის და უთანასწორობის მაღალი ხარისხი, სოციალურად პროგრესულ მთავრობებს, ხშირად, სოციალური პროგრამების დაფინანსების მიზნით, ექსტრაქტივისტული საქმიანობების ინტენსიფიკაციისკენ უბიძგებს, რაც პრობლემას გრძელვადიან პერიოდში ინარჩუნებს (აკოსტა 2020).

რაც შეეხება საქართველოს, ნედლეული ექსპორტის როლი მის ეკონომიკაში არ არის განსაკუთრებული (IMF 2018). საგადამხდელო ბალანსი დიდად არ არის დამოკიდებული საქონლის ექსპორტზე, არამედ, უმეტესწილად ექსპორტული სერვისის (ძირითადად ტურიზმის), პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების და უცხოურ ვალუტაში განხორციელებული გზავნილების საშუალებით ბალანსირდება. „ექსტრაქტივიზმის“ დეფინიციიდან გამომდინარე, რთულია საქართველოს ექსტრაქტივისტული ქვეყნების რიგში ჩაყენება. საქართველო არ არის რესურსებით მდიდარი ქვეყანა, ის არ აწარმოებს არცერთ ისეთ პირველად პროდუქტს ან ნედლეულს, რომელიც ქვეყნის ეკონომიკის მაღალ წილს დაიკავებდა. მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის თანახმად, პერუს და ეკვადორის ეკონომიკაში პირველადი დამუშავების პროდუქციაზე მთელი ექსპორტის 49% და 73% მოდის,³ მაშინ როდესაც საქართველოს შემთხვევაში, ნედლი პროდუქციის ექსპორტზე მთელი ექსპორტის მოცულობა 23%-ს უტოლდება.⁴ ამასთან, აღნიშნული პროცენტულობიდან მხოლოდ 62%-ია უშუალოდ საქართველოს ექსპორტი, ხოლო დანარჩენი ე.წ. რეექსპორტირებული პროდუქციაა.⁵ უფრო მეტიც, საქართველოს საექსპორტო კალათაში ცენტრალური ადგილი სპილენძს უკავია, რომელიც საქართველოში მხოლოდ ზედაპირულად მუშავდება და ამის შემდეგ სხვა ქვეყნებში რეექსპორტირდება. აღსანიშნავია, რომ ასეთი ტიპის სპილენძს პირველი ადგილი უჭირავს ქვეყნის საექსპორტო კალათაში, და თუკი საქსტატი მას რეექსპორტირებულ პროდუქტად აღრიცხავდა, მაშინ ქვეყნის ეროვნული ექსპორტიდან ნედლი პროდუქციის ექსპორტის წილი 12%-მდე დაეცემოდა.

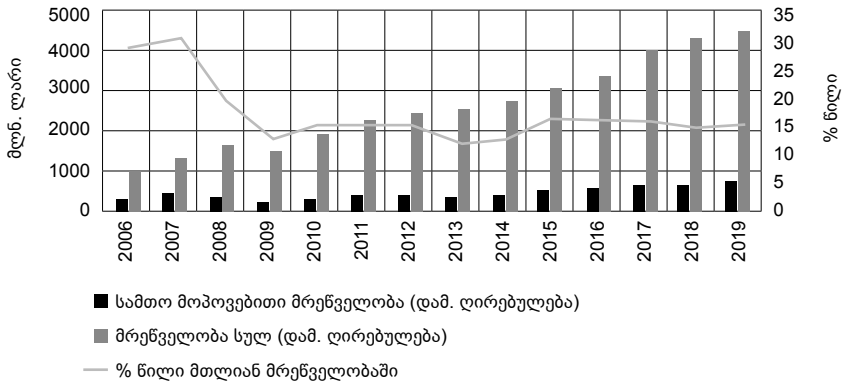
3 World Integrated Trade Solution (WITS), Latest trade data available from various sources.

4 World Integrated Trade Solution (WITS), Latest trade data available from various sources, Georgia Trade.

5 საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, საშინაო ექსპორტი 2019 წელს.

მთლიან ინდუსტრიულ დასაქმებაში ექსტრაქტივისტული სექტორის წილიც ასევე საკმაოდ მცირეა და 9%-ს აღწევს (იხ. გრაფიკი 1), ხოლო რაც შეეხება მის წილს მთლიან ინდუსტრიულ დამატებულ ღირებულებაში, ის 15%-ს აღარბებს (იხ. გრაფიკი 2), რაც საკმაოდ მაღალი მაჩვენებელია. აღსანიშნავია, რომ ასეთი მაჩვენებლის გენერირებაში მნიშვნელოვანი წვლილი ჭიათურაში მოპოვებული მანგანუმის ზესტაფონის ფეროშენადნობ ქარხანაში გადამუშავებას და შემდეგ მის ექსპორტზე გატანას შეაქვს.

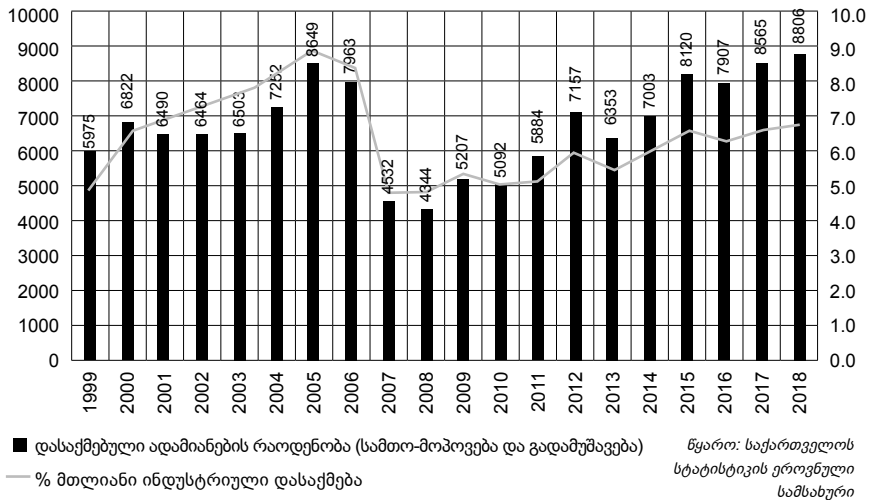
გრაფიკი 1. სამთო მოპოვებითი და მასთან დაკავშირებული სამჭიანობების დამატებითი ღირებულება.

ყველა ზემოხსენებული არგუმენტიდან გამომდინარე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ საქართველო მთლიანობაში არ წარმოადგენს ექსტრაქტივისტულ ეკონომიკას. იმის მიუხედავად, რომ რეგიონულ დონეზე – მაგალითად, ჭიათურაში, ტყიბულსა და კაზრეთში – ჩვენ ვხვდებით ერთგვარად „მინიექსტრაქტივისტულ“ მოდელებს, რომლებიც იმეორებენ ექსტრაქტივისტული ეკონომიკის მახასიათებლებს – სამუშაო ძალის კანონგარეშე ექსპლუატაციას, კერძო კომპანიების პოლიტიკურ დომინაციას ადგილობრივებზე, ფორმალური დასაქმების მონოსექტორულ (ან მონოინდუსტრიულ) ბაზარს, ბუნებრივი რესურსების ექსპლუატაციას და სხვ. („მწვანე ალტერნატივა“ 2018). კერძოდ, როდესაც ბაზარზე არის ერთი (ან რამდენიმე) ძირითადი მყიდველი, რომელსაც ერთპიროვნულად შეუძლია ფასის დაწესება რაიმე პროდუქტის ან სამუშაო ძალის შესყიდვაზე, სახეზეა

მონოფსონია. მონოფსონიის კლასიკური მაგალითია ქარხანაზე დაფუძნებული ქალაქები. სწორედ ასეთი შემთხვევები გვაქვს ჭიათურაში, ტყიბულსა და კაზრეთში, სადაც სამრეწველო კომპანიები მონოფსონიებია. ასეთ რეგიონებში ასევე განსაკუთრებით მაღალია მუნიციპალიტეტების ფინანსური დამოკიდებულება ცალკეულ კომპანიებზე, რაც საბოლოოდ კომპანიების გაზრდილ საზოგადოებრივ ძალაუფლებაში ითარგმნება. კომპანიების ხელმძღვანელობას საზოგადოებრივი ამბიციები უჩნდებათ, რამდენადაც გრძნობენ, რომ მთავარი მოთამაშეები ქალაქებში თავად არიან. ამის შედეგად, სახელმწიფოს, საზოგადოებას და კერძო სტრუქტურებს შორის, პარტნიორული ურთიერთობების განვითარების ნაცვლად, წარმოიქმნება ასიმეტრიული ძალაუფლებრივი ურთიერთობები კერძო სექტორის სასარგებლოდ. აღნიშნულ რეგიონებში ხშირად ვხვდებით ექსტრაქტივისტული კომპანიების მიერ იმ საქმიანობების წარმართვას, რაც ტრადიციულად მუნიციპალიტეტის ფუნქციაში უნდა შედიოდეს. ასეთია წყლის მიწოდებისა და გზების მოწესრიგება, სკვერებისა და პარკების მოვლა-პატრონობა.

გრაფიკი 2. დასაქმება სამთომომპოვებელ სექტორში

საქართველოს ჩამორჩენის მახასიათებლები.

განვითარება-ჩამორჩენილობის ცნებებზე საუბრისას, გასათვალისწინებელია ამ ცნებების ისტორიული ფორმაცია და დანიშნულება. ანდრე ფრანკი განუვითარებლობისა (underdeveloped) და ჩამორჩენილობის (undeveloped) ცნებებს საგანგებოდ განასხვავებს:

„დღეს განვითარებული ქვეყნები არასდროს ყოფილან განუვითარებლები, თუმცა შესაძლოა ყოფილიყვნენ ჩამორჩენილები.... თანამედროვე განუვითარებლობა მეტწილად იმ ეკონომიკურ და სხვა ურთიერთობათა ისტორიული შედეგია, რომელთაც ადგილი ჰქონდათ და აქვთ სატელიტ განუვითარებელ და დღეს განვითარებულ მეტროპოლიურ ქვეყნებს შორის“ (Frank 1966).

საქართველოს კონტექსტს რომ დავუბრუნდეთ, შეუძლებელია მომპოვებულურ ქალაქებში წარმოდგენილი ძირითადი პრობლემები მხოლოდ ლოკალურ ან რეგიონალურ დონეზე იყოს შესწავლილი. სინამდვილეში, ეს პრობლემები ქვეყანაში მიმდინარე ძირითადი ტენდენციების შუქზე უნდა განიხილებოდეს, ამიტომ, მნიშვნელოვანია უფრო ფართო სურათზე დაკვირვება.

ზოგადად მიჩნეულია, რომ გარკვეული ნიშნულის მიღწევის შემდეგ, მშპ-ში ადგილი აქვს მრეწველობის წილის შემცირებას და მას მაღალტექნოლოგიური მომსახურეობის ინდუსტრიები ენაცვლება (Rodrik 2016). საქართველოში, განსხვავებით მდიდარი დასავლური ქვეყნებისგან, დეინდუსტრიალიზაციის პროცესი არა გამდიდრების,⁶ არამედ ტოტალური გაღარიბების ფონზე მიმდინარეობდა. სწორედ ამ ტრაგიკულ პროცესში აღმოცენებული ელიტები და მათი კოალიციები წარმართავენ დღემდე ეკონომიკას, როგორც უშუალო ინვესტიციების სახით, ისე ეკონომიკურ პოლიტიკას კანონმდებლობის და სამთავრობო პრიორიტეტების დონეზე.⁷ ამასთან, გარდა ეკონომიკის

6 ავტ. შენიშვნა: უნდა ითქვას, რომ არც ე.წ. მომწიფებული დეინდუსტრიალიზაცია უნდა განვიხილოთ როგორც დადებითი ბუნებრივი მოვლენა, ის მნიშვნელოვნად ამცირებს მდიდარი ქვეყნების ტექნოლოგიურ დინამიზმს და ქმნის მთელ რიგ სოციალურ პრობლემებს.

7 ავტ. შენიშვნა: ელიტების კოალიციების შესახებ პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში უამრავი დაიწერა და კიდევ დაიწერება, თუმცა, სამწუხაროდ, ტრანსფორმაციის ასეთი გააზრების მსუყვე მცდელობა საქართველოს მაგალითზე ჭერჭერობით არ გვაქვს და ეს ვერც ამ საბაბის ფორმატში მოხერხდება.

სტრუქტურის რღვევისა, ინდუსტრიული სექტორის ჩამოშლამ გამოიწვია სამუშაო ძალის დეკვალიფიკაცია, რასაც თან სამეცნიერო კვლევითი საქმიანობის როლის შემცირებაც მოჰყვა. უფრო მეტიც, საქართველო დღემდე კარგავს სამუშაო ძალის დიდ ნაწილს. მსოფლიო ბანკის მონაცემებით, საქართველოში მოსახლეობის რაოდენობა 1989 წლისთვის 5 მილიონს აჭარბებდა, ხოლო 2014 წლისთვის ის 4 მილიონს ჩამოსცდა.⁸

რიგი დარგების გაქრობის და მუდმივი უმუშევრობის პირობებში, მაღალი კვალიფიკაციის მქონე სამუშაო ძალას უნარები დაუქვეითდა, მეორე მხრივ კი, საბჭოთა კავშირში არსებულ მეცნიერებაზე, კვლევებსა და ტექნოლოგიებზე დაფუძნებული დარგების განადგურებამ გამოიწვია ახალი თაობის მასობრივი გადასვლა ბაზარზე მოთხოვნად დარგებზე, რაც ინდუსტრიული პოლიტიკის გატარებისთვის უდიდესი დამაბრკოლებელი ფაქტორი გახდა.⁹ მაგალითად, 2018 წლის მონაცემებით, პროფესიულ, სამეცნიერო და ტექნიკურ საქმიანობას მხოლოდ 21 ათასი ადამიანი ეწევა საქართველოს მასშტაბით, ხოლო ინფორმაციისა და კომუნიკაციების დარგში სულ რაღაც 20 ათასი ადამიანი მუშაობს.

თუ მივყვებით ფართოდ აღიარებულ თეორიას, რომლის მიხედვითაც, ეკონომიკური ზრდის მთავარი გენერატორი წარმოების სექტორია (განსაკუთრებით კი გადამამუშავებელი კმრეწველობა) (Thirlwall 1983), რომელსაც სხვა სექტორებზე მეტად შეუძლია შრომის დანაწილების, მასშტაბის ეკონომიკის და მზარდი უკუგების (Reinert 2018), ისევე როგორც მომიჯნავე დარგების და მაღალკვალიფიციურ შრომაზე მოთხოვნის წარმოქმნა, და ამასთანავე, სხვა სექტორების მწარმოებლობის გაზრდა (Chang, et al., 2013), გავიგებთ, საქართველოს შემთხვევაში რატომ გვაქვს, ერთი მხრივ, თავად ეკონომიკური ზრდის დაბალი ტემპი, და მეორე მხრივ, დავინახავთ, თუ რატომ არ მცირდება უმუშევრობა.

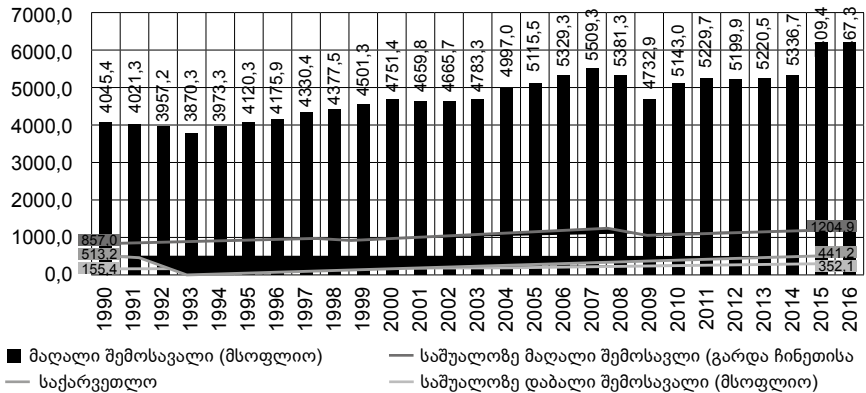
1989 წელს საქართველოს გადამამუშავებელ მრეწველობაში დაახლოებით 552.1 ათასი ადამიანი მუშაობდა, რაც დასაქმების 21%-ს შეადგენდა, 2017 წლისთვის ეს მაჩვენებელი 12%-მდე შემცირდა, თუმცა არა ეკონომი-

8 საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, დემოგრაფიული ვითარება საქართველოში, 2018 წელი.

9 ავტ. შენიშვნა: აქ იგულისხმება საქართველოში არსებული ისეთი დარგები, როგორიცაა – ავიამრეწველობა, სოფლის მეურნეობის გარკვეული დარგები, საინჟინრო საქმიანობები, მანქანათმშენებლობა და ა.შ.

კური ზრდის გამო, არამედ მისი შემცირების ფონზე (Schwartz 1997). თუ საქართველოს ანალოგიური შემოსავლების მქონე სხვა ქვეყნებს შევადარებთ, ვნახავთ, რომ საქართველო საშუალო მაღალშემოსავლიან (რომელშიც მსოფლიო ბანკის კრიტერიუმების მიხედვით, საქართველო შედის) ქვეყნებს გადამამუშავებელ მრეწველობაში დამატებული ღირებულების შექმნის მიხედვით ჩამორჩება, და მხოლოდ მცირედით აღემატება საშუალო დაბალშემოსავლიანი ქვეყნების მაჩვენებელს (იხ. გრაფიკი 3). უფრო მეტიც, გადამამუშავებელი მრეწველობის გამოშვება დღემდე ვერ ეწევა საბჭოთა კავშირის ბოლო წლებში ისედაც შემცირებულ ანალოგიურ მაჩვენებელს.

გრაფიკი 2. გადამამუშავებელი მრეწველობის დამატებული ღირებულება ერთ სულზე

წყარო: UNIDO (2020)

საქართველოს და მონოინდუსტრიული რეგიონების ბოლოდროინდელ ურთიერთმიმართებას რომ მივუბრუნდეთ, აღსანიშნავია, რომ დამოკიდებულ ეკონომიკებზე საუბრისას ცენტრალური საკითხი არა მხოლოდ დივერსიფიკაციის მოთხოვნა ან თუნდაც ბუნების ექსპლუატაციის შემცირებაზე აპელირება უნდა იყოს, არამედ, კლასობრივი ძალების ბალანსიც, რამდენადაც ბუნების მზარდი ექსპლუატაცია შესაძლებელია მხოლოდ იქ, სადაც სოციალური დომინაცია მაღალია – ანუ უმრავლესობის სიცოცხლეს „დაბალი ფასი“ აქვს. სწორედ ამიტომ, მონოქალაქების ბედი ვერ იქნება დამოუკიდებელი მთლიანი საქართველოსგან, ხოლო მთლიანი საქართველო ვერ იქნება დამოუკიდებელი მთლიანი კაპიტალისტური სისტემისგან და მისი ვარიაციებისგან.

დასკვნის სანაცვლოდ

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს ეკონომიკა მთლიანობაში არ იმეორებს ექსტრაქტივისტული ეკონომიკების მოდელს, ის ახლოსაა დამოკიდებული ეკონომიკების მოდელთან, რომელიც პირველის უფრო ფართო თეორიული ჩარჩოა. კარდოშოს და ფალეტოს კვალდაკვალ, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ საქართველო არის დამოკიდებული ეკონომიკა, რამდენადაც დაგროვება და ზრდა, ვერა და ვერ იქცა „სისტემის შინაგან, დინამიკურ კომპონენტად“ (Cardoso 1982). ამასთან, ეკონომიკურ დინამიკურობასთან ერთად, ინდუსტრიული განვითარება ისტორიულად მნიშვნელოვნად განაპირობებდა სოციალური უფლებების და ეგალიტარული საზოგადოებისკენ სწრაფვას. ეკონომიკაში ინდუსტრიული სექტორის სიმცირე და მაღალი უმუშევრობა კი ამცირებდა ბრძოლის პოტენციალს ეკონომიკური რესურსების განაწილებისთვის და რესურსების ერთეულების ხელში თავმოყრას იწვევდა.

საქართველო მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებზე და უცხოურ კაპიტალზე, რომელთა ინტერესებიც ადგილობრივ მცირე ელიტასთან ერთად განსაზღვრავენ ეკონომიკური და სოციალური განვითარების მთავარ მიმართულებებს. სახელმწიფოს ფინანსური და გეგმარებითი მონაწილეობა ეკონომიკაში მინიმალურია, რასაც უფრო ამძიმებს ფინანსურ დინებებზე უცხოური კომერციული საბანკო კაპიტალის თითქმის სრული დომინაცია, რომელიც ძირითადად აფინანსებს მოხმარებას. ინდუსტრიული კაპიტალი მკვეთრად ჩამორჩება ფინანსურ და სავაჭრო კაპიტალს, რომელთა ინტერესებიც სახელმწიფო პოლიტიკაში ნეოლიბერალური ინსტიტუციების კონსოლიდაციად ითარგმნება. დებიუროკრატიზაცია, ღია ვაჭრობა, დაბალი გადასახადები, რეგულაციების ნაკლებობა, სახელმწიფოს ეკონომიკაში მონაწილეობის მინიმალური ხარისხი არ არის უბრალო იდეოლოგია ან აკვიატებული განვითარების სტრატეგია, არამედ, ამ პოლიტიკის უკან ფინანსური ინტერესები და პოლიტიკური ძალაუფლებისთვის ბრძოლა იკვეთება. პოსტსაბჭოთა ნეოლიბერალურმა რეფორმაციამ საქართველოს ინტეგრაცია გლობალურ კაპიტალიზმში დეინდუსტრიალიზებული ეკონომიკის ფონზე მოახდინა. ინსტიტუციურმა მოწყობამ, რომელიც საერთაშორისო აქტორების

და ახლად აღმოცენებული ლოკალური „ლუმპენ ბურჟუაზიის“ პროდუქტი იყო, დასაბამი მისცა „განუვითარებლობის ინსტიტუტებს“, რომლებიც ეწევიან ხელმისაწვდომი და პოტენციური კაპიტალის ისეთ გადანაწილებას თუ გადაუნაწილებლობას, რომელიც მათსავე ინტერესებში იყო და ინარჩუნებდა სტატუს-კვოს. ამ პოლიტიკაში, სიღარიბის ყველაზე დაბალი ზღვრული მაჩვენებელი, უმუშევრობის და უთანასწორობის უმნიშვნელო შემცირებები, შემთხვევითი ეფექტებია, რომლებიც ვერ შეცვლიან ქვეყნის ჩამორჩენილობის უკვე მყარად ფორმირებულ მიმართულებას. ამის შანსი მხოლოდ და მხოლოდ პროგრესული კოალიციების ძალაუფლებაში მოსვლის შემთხვევაში გაჩნდება.

ბიბლიოგრაფია

Cardoso, Fernando Henrique. 1982. Dependency and Development in Latin America. In *Introduction to the Sociology of "Developing Societies"*, edited by Hamza Alavi and Teodor Shanin, 112–27. Sociology of "Developing Societies". London: Macmillan Education UK.

Chang, Ha-Joon, Antonio Andreoni, and Ming Leong Kuan. 2013. 'International Industrial Policy Experiences & the Lessons for the UK'. wp450. *Working Papers*. Working Papers. Centre for Business Research, University of Cambridge.

Frank, Andre Gunder. 1966. The Development of Underdevelopment. *Monthly Review*, September, 17–31.

———. 1972. *Lumpenbourgeoisie: Lumpendevlopment:: Dependence, Class, and Politics in Latin America*. 1st Edition. New York: Monthly Review Press.

IMF. 2018. Georgia: Selected Issues. International Monetary Fund. Middle East and Central Asia Dept.

Minns, John. 2015. Extractivism and Economic Development: Some Lessons from History. In *School of Politics & International Relations*.

Reinert, Erik. 2018. Increasing and Diminishing Returns – Africa's Opportunity to Develop. SSRN Scholarly Paper ID 3272484. Rochester, NY: Social Science Research Network.

Rodrik, Dani. 2016. Premature Deindustrialization. *Journal of Economic Growth* 21 (1): 1–33.

Schwartz, Donald V. 1997. The New Georgia: Space, Society, Politics. By Revaz Gachechiladze, with Editorial Assistance from R. Antony French. Eastern European Studies, No. 3. College Station: Texas A&M University Press, 1995. Xxi, 205 Pp. Bibliography. Index. Hard Bound. *Slavic Review* 56 (2): 378–79.

Thirlwall, A. P. 1983. A Plain Man's Guide to Kaldor's Growth Laws. *Journal of Post Keynesian Economics* 5 (3): 345–58.

აკოსტა ალბერტო. 2020. „ექსტრაქტივიზმი და ნეოექსტრაქტივიზმი: ერთი და იმავე წვევლის ორი მხარე“. თარგმანი. თბილისი: ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი (EMC).

„მწვანე ალტერნატივა“. 2018. საველე გასვლის ანგარიში. ჭიათურა.